

Miroslav Petříček

LAUDATIO

u příležitosti udělení Ceny Nadace
Dagmar a Václava Havlových VIZE 97

Julii Kristevě

Pražská křižovatka

5. října 2008

Když Julie Kristeva přišla v polovině 60. let do Francie, aby zde dokončila svou doktorskou práci, na které začala pracovat na univerzitě v Sofii, byl to nepochybně v jejím životě přelom, avšak byl to také první krok. Co následovalo, byl rázný vstup do intelektuálního světa Paříže té doby. Z jejich prvních publikovaných článků a knih bylo totiž hned od počátku možné slyšet jasně rozlišitelný hlas – a to nejen proto, že do té doby pěstovaný zájem o filosofii řeči označila za zájem archivářský, archeologický a nekrofilní, který je nesouměřitelný s onou revolucí básnické řeči, z níž žije současná literatura, neboť onu revoluci se snaží spíše zastírat všude tam, kde ohrožuje tradiční představy o jazyce a jeho vztahu k promlouvajícímu subjektu. Tento hlas byl jasně slyšitelný zejména proto, že do francouzského myšlení přinášel jinou zkušenost a jiné inspirace. Neboť Julia Kristeva dokázala propojit Východ a Západ tím, že tam, odkud přicházela, nalézala společně jmenovatele či předchůdce: ruský formalismus, pražský strukturalismus či Michaila Bachtina. Pokud bychom ovšem chtěli její přínos spatřovat ve schopnosti prostředkovat mezi různými intelektuálními prostředími, bylo by to málo a bylo by to banální.

Julia Kristeva je totiž i v tomto ohledu jedinečná, protože svou zkušenost zprostředkovatelky dokázala reflektovat a proměnit do praxe teorie. Jestliže za nejlhostejší místo svého myšlení označuje křížovatky, není to jen elegantní metafora, nýbrž je to rovněž precizní a téměř doslovná charakteristika stylu jejího myšlení, spočívajícího v produktivním proměňování a propojování. Alespoň jeden příklad za četné jiné: jestliže Michail Bachtin chápe román a dokonce i samo slovo v románu jako svého druhu dialog či střetávání textů, je to pro Julii Kristevu odkaz k tomu, co je vlastním předmětem zkoumání řeči: nikoli slovo samo, nikoli text, nýbrž *intertextovost*. To ale v pravém slova smyslu žádný předmět není: každý text je intertextem, je ustavičně transformován jinými texty, s nimiž se během svého vytváření i během své recepce dostává do styku, tedy to, co musí uchopit a pochopit teorie, není objekt, nýbrž proces. Porozumět tomu, co je znak a význam, znamená pochopit znak a význam z procesu značení, signifikace. Křížovatka je místem produkce, jež je však současně pohybem přesahujícím logiku již kodifikovaného. V tomto pohybu je pak ovšem sporná i sama představa promlouvajícího subjektu jako něčeho unitárního, něčeho situovaného mimo křížovatky. A tvrdí-li se tedy, že smysl vzniká tím, že jeden text transformuje jiný, lze to sice chápat jako ohlas Bachtinovy knihy o karnevalu, avšak u Kristevy tento ohlas otevírá cestu, jež vede k jinému pojetí subjektu, takového, v němž není redukována jeho stránka bio-sociální či biologicko-psychická. Anebo řečeno jinak: otevírá cestu, jež nenechává stranou to, co se odehrává, než se subjekt skutečně zrodí jako subjekt. Neredukuje jeho heterogenitu, ale následkem toho neredukuje ani určitou nezrušitelnou heterogenitu teoretické řeči. Sémiotika je kritikou sémiotiky. Revoluce básnické řeči ústí do revoluce teoretického diskursu.

Julie Kristeva od samého počátku a všemi svými texty uniká snadným označením, jako je poststrukturalismus, dekonstrukce, strukturální sémiotika či feminismus, dokonce uniká i označení „teorie“, protože teorii chápe jako specifický způsob praxe. A když mluví o sémiotice, má na mysli složitou hru sémiotického a symbolického, hru zasahující do dimenze matečné tělesné materiality, která „rodí“ znaky,

třebaže ty ji v rovině symbolické vždy znovu a znovu zapírají. Proto pro svůj přístup ke zkoumání řeči razí termín „sémanalyza“, který naznačuje, že řeč, význam, smysl je možné uchopit zase jen na křižovatce somatického a psychického, strukturálního a psychoanalytického. A jestliže je teorie specifickou praxí, jestliže sémiotika je nutně také kritickým zkoumáním základů a hranic sémiotiky, a jestliže subjekt není samozřejmou instancí promluvy, nýbrž čímsi neredukovatelně heterogenním, protože je?? stabilitou v poli destabilizujících energií, v poli přijímání a odmítání, konstrukce a destrukce, pak je zřejmé, že k uchopení této souhry je třeba mobilizovat všechny možnosti jazykové polyfonie. Tímto složitým způsobem nechci říci nic jiného než to, že je zcela přirozené, že je Julie Kristeva autorkou četných teoretických pojednání i románů, aniž však můžeme tato žánrová označení brát v jednom i druhém případě zcela doslova. Například její *Příběhy lásky* jsou historií jak v původním významu zkoumání, tak i způsobem vyprávění, osvětlujícího jedinečnou zkušenost, a to jak s psychoanalýzou, tak s mateřstvím. A jistě by něco podobného bylo možno říci i o knize *Deprese a melancholie* a o knihách tak zjevně románových, jako jsou *Samurajové* anebo *Stařec a vlci*.

Nechci tvrdit, že Julia Kristeva je „nezařaditelná“ – protože i to by byla banalita. Každý, kdo píše, ví, že píše, a již tím se „zařazuje“, to jest angažuje – jak ve smyslu závazku k věci samé, tak ve smyslu závazku k sobě samému. Když Julie Kristeva obdržela Holbergovu cenu, ve své děkovací řeči tehdy řekla, že literatura a psychoanalýza otevírají novým způsobem porozumění pro to, co se nazývá lidským dobrodružstvím, protože zkušenosti, jejichž zkoumání se věnují, jsou laboratoře nových forem humanismu. Je jasné, jaký humanismus má Julia Kristeva na mysli: takový, který přijímá smysl spolu se vším, co jej podřívá, protože je obtížné představit si lidský život bez zápasu s tím, co se jej snaží uzavřít zpátky do primitivní monologičnosti. Lidská existence může rezonovat pouze v polyfonii – a je zcela lhostejné, prosazujeme-li tuto polyfoničnost jako princip umělecké tvorby, teoretického myšlení anebo politického života. Lidstvo se možná ocitlo na křižovatce, ale křižovatka je totéž, co řešení pro ty, kdo bloudí. Pokud ovšem pochopíme, že jednoduchá řešení neexistují.